- 100 -

ÂDİYÂT SÛRESİ

Mushaf'taki sıralamaya göre kitabımızın 100., Nüzûl sıralamasına göre 14., Mufassal sûreler kısmının on dördüncü grubunun birinci sûresi olan Âdiyât sûresi Mekke'de nâzil olmuştur. Âyetlerinin sayısı 11'dir.

"Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla"

Hamd yalnız ve yalnız âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. Salât ve selâm Allah'ın Resûlü'ne, O'nun pâk aile halkına ve ashabına olsun. Rabbimiz bizden kabul buyur. Çünkü sen her şeyi işitensin, her şeyi bilensin.

"Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla"

- ***"Andolsun Allah yolunda koştukça koşanlara; 2. Andolsun kıvılcımlar saçanlara; 3. Sabah, sabah akına çıkanlara; 4. Ve tozu dumana katanlara; 5. Düşman topluluğunun içine dalanlara ki: 6. İnsan gerçekten Rabbine karşı pek nankördür. 7. Doğrusu kendi de bunların hepsine şâhittir. 8. Gerçekten mala da pek düşkündür. 9-10. O insan, kabirlerde bulunanların çıkarılacağı ve kalplerde olanların ortaya konulacağı bir zamanın geleceğini bilmez mi? 11. Doğrusu Rableri o gün onların her şeyinden haberdardır."***

Mekke’de inmiş ama mücahidlerin cihad için düşman üzerine hızla koşan atlarına, kutlu cihad ortamında duyulan at kişnemelerine, at solumalarına, koşarken atların ayaklarının altından çıkan kıvılcımlara, savaş ortamındaki toz dumana yeminle söze başlayan bir sûreyle karşı karşıyayız. Cihadın kutsandığı, mücahidlerin ve onların atlarının övüldüğü bir sûre. Tüm tefsir kitaplarının bu yeminleri cihadda kullanılan atlara, ya da Hacda Arafat’la Mina arasındaki yolculukta kullanılan develere yorumladıklarını görüyoruz.

Tabii Mekke’de inen bir sûrenin böyle cihaddan, mücahitlerden ve onların atlarıyla birlikte düşman saflarına dalışından söz etmesi gerçekten insanı şaşkınlığa sevk ediyor. Çünkü henüz ortada ne cihad var, ne cihada izin var, ne de aktif mücahid ve muhariplerden oluşmuş bir İslâm ordusu var. Mücâdele yok değil, ama azınlıklar hukuku çerçevesinde bir mücâdele söz konusudur mü’minler için. Ama İslâm ve onun müntesipleri yeryüzü ve içindekilerin tümünün mâliki olan, göklerin ve yerin mülkünün sahibi olan Allah’ın dini ve dâvâsının sahipleri olmaları ve yeryüzünün en güçlüleri olmaları hasebiyle her ortamda galip gelecek olanlar onlardır. Nitekim Mekke’de Rasulullah efendimizin zâhiren en zayıf döneminde gelen Müddessir sûresinin bir âyeti Peygamberimizin kâfirlere mühlet tanımasını, onlara biraz izin vermesini istiyordu.

Sûrede peş peşe gelen beş yemin var. Bu yeminlerden sonra gerek bu yemin konularıyla alâkalı konularda, gerekse onlarla sınırlı olmayarak her konuda insanın nankörlüğü, dünyaya bağımlılığı, dünya malı ve mülküne düşkünlüğü sebebiyle dünyayı âhirete tercih edişi gündeme getiriliyor. Dünya malını çok sevmesi ve o mala tutkusu sebebiyle onu ona verenin yolunda harcamayarak cimrilik yaptığı anlatılıyor. Ekonomik konulu bir nankörlük dile getiriliyor. Daha sonra da kabirlerin deşilip içindekilerin dışarıya atılacağı, tüm insanların yaşadıkları hayatın hesabını vermek üzere Rablerinin huzuruna götürüleceği, orada sînelerin devşirileceği, kalplerin içinde ne var ne yok hepsinin ortaya döküleceği, hayır şer hepsinin ayrıştırılacağı ve Cenâb-ı Hak’ın her şeyden haberdar olduğu anlatılmaktadır.

Andolsun Allah yolunda koştukça koşanlara. Andolsun kıvılcımlar saçanlara. Sabah sabah akına çıkanlara. Ve tozu dumana katanlara. Düşman topluluğunun içine dalanlara.

Beş konuya beş yemin var.

Bir kere Allah nasıl söz söyleyeceğini, kitabını nasıl göndereceğini kimseye sormak zorunda olmadığı, dilediği gibi dilediğini yapma gücüne sahip olduğu gerçeğinden hareketle bu ortaya konan yeminlerle alâkalı acaba neler ortaya konulmuş, diye bir hüküm çıkarabilirsek ancak anladığımızı ifâde etmiş

olacağız. Değilse Allah yemini şunun için yapar, Allah yemin ederken üzerine yemin ettiği konulara dikkat çeker, ya da yeminlerin arkasından şunu şunu anlatır, bu yeminlerle yemin sonrası gelecek konuya, ya da konulara dikkat çeker, Allah bununla şunu murad etmiştir, Allah peygamber kıssalarını şunun için anlatmıştır derken unutmayalım ki bizler sadece anladığımızı ortaya koymuş oluyoruz. Değilse Allah'ın muradını tümüyle bilmemiz asla mümkün değildir.

İşte bu çerçevede bakıyoruz ve anlıyoruz ki Rabbimiz Kur'an-ı Kerîm'de yemin ederken sanki önce üzerine yemin ettiği konuya dikkat çekmek istemektedir. Yani Rabbimizin üzerine yemin ettiği birimler bizim hayatımızda önemli birimlerdir. Yine aynen bunun gibi yemin sonrası Rabbimizin gündeme getirdiği konular da bizim için önemli konulardır. Rabbimiz kasemle o konuları gündeme getirerek bizim için önemini vurgulamak istemekte ve bizim o konulara dikkatimizi çekmektedir. Hani biz de yemin ederiz. Çok ciddi bir konuyu, çok önemli bir hususu anlatacağımızda biz de yemin ederiz. En büyük, en ciddi bir konuyu en büyük olan Allah üzerine yemin ederek anlatmaya başlarız. Vallahi, billahi, tallahi diyerek. Fakat Allah'ın yeminlerinde bizimkilerden farklı olarak Allah'ça bir yemin tipi görüyoruz. Bizimkilerden farkı şu: Biz Allah üzerine yemin ederken, Allah bazen kendisi üzerine, bazen de mahlukâtına, yaratıklarına yemin ediyor. İşte bu Allah kelâmının tecellisidir diyor ve öylece iman ediyoruz.

Bakıyoruz bazen bir yemin, bazen birden çok yemin, bazen bizzat bilinen isimlere yemin, bazen sıfatlara yemin edildiğine şâhit oluyoruz. Eğer bizzat bildiğimiz isimlere yemin edilmişse bunu an-lıyoruz. Meselâ Şems, Leyl, Fecr, Duhâ, yıldızlar, sema ve arz, Tûr, Tîn gibi. Ama burada olduğu gibi bazen da sıfatlara yemin ediliyor. Bilmediğimiz şeylere yemin ediliyor. Acaba bunlardan ne anlayacağız? Bunları nasıl yorumlayacağız? Meselâ işte bu sûrede Rabbimiz koşanlara, yürüyenlere, ses çıkaranlara, ateş çıkaranlara, kalabalığın ortasına dalanlara yemin ediyor. Acaba bunları nasıl anlayacağız, nasıl özelleştireceğiz?

Bu konuda iki görüş var:

Bunlardan birincisi; ya üzerine yemin edilen bu sıfatlarla ilgili gerek Kur'an'ın indiği o dönemde gerekse kıyâmete kadar her bir dönemde bu kitabın muhatabı olan insanların çağrıştırdığı, anlamaya çalıştığı her şeydir. Yani her bir dönem insanı için o sıfat, o kelime ne-yi hatırlatıyor, neyi çağrıştırıyor, neye ait kılınabiliyorsa o anlama gelecektir bu yeminler.

Ya da bu yeminlerden sonra bu yeminlerin cevabı olarak karşımıza çıkan konular, yani bu yeminlerden sonra Rabbimizin gündeme getirdiği konular bu yeminlerin şerhi konusunda karşımıza bir bakış açısı çıkaracak, bize bir bakış

açısı kazandıracak ve bu yeminleri o konularla şerh etmeye çalışacağız. Meselâ burada olduğu gibi yemin edildi, yemin edildi, yemin edildi sonra da insanın nankörlüğüne dikkat çekilmişse o zaman bu yeminleri o konuya münhasır şerh etmeye çalışacağız. Veya meselâ yeminden sonra kıyâmete dikkat çekilmişse o konuyla alâkalı, eğer Kur'an'a dikkat çekilmişse o çerçevede anlamaya çalışacağız.

Eğer bu yeminler konusunda Kur'an'ın başka bir yerinde bir açıklık varsa veya Kur'an'ın en büyük müfessirinden ve onun ashabından herhangi bir rivâyet varsa önce Rasulullah'ın sonra da sahâbenin anlayışına, tabiînin anlayışına, sonraki selefin anlayışına elbette ittiba etmek zorundayız. Değilse birinci anlayışı kabul edip bu sıfatlar bizim hayatımızda neleri çağrıştırıyorsa onları ortaya koymak da câiz olacaktır.

Selef bu yeminleri iki türlü yorumlamış. Bazıları savaşta mücahitlerin atlarına yemin ederek Rabbimiz cihadı, mücahidleri ve onların atlarını kutsamıştır derlerken, bazıları da hacda Arafat'la Mina arasında hacıları taşıyan develerle yorumlayarak cihadın bir başka türü olan hacca dikkat çekilmiştir demişler.

Ama dikkat ederseniz burada bizzat ne at ne de deve ismi geçmemektedir. Âdiyât süratle koşup giden anlamına âdiyetü kelimesinin çoğuludur. Süratle koşanlara yemin olsun ki. Sonra kıvılcımlar saçanlar, sonra tozu dumana katarak sabah sabah akına çıkanlar, sonra da topluluğun içine dalanlara yemin ediliyor.

Bununla bugün ellerinde, gönüllerinde hidâyet meşalesi Kur'-an olduğu halde zifiri karanlık gönüllerde kıvılcımlar oluşturmak üzere, insanların dünyalarını aydınlatmak üzere sabah akşam, uzak yakın, toz toprak demeyip Allah için koşturan tebliğcilerin kutsandığını da çok rahatlıkla söyleyebiliriz. Gönüllerde fetihler meydana getirmek, insanları cennete kazandırmak, insanların cehennem yollarına barikatlar koymak üzere Allah'ın kendilerine verdiği tüm imkânlarını, mallarını, paralarını, zamanlarını, bilgilerini Allah yolunda harcayan, hayatlarını Allah için yaşayan mü'minlerin övüldüklerini neden söylemeyeceğiz? Ya da bunun tam zıddını yaparak Allah'ın kendisine verdiği imkânlarını hayır yolunda değil de kötülük ve şer yolunda harcayanların kötülendiğini niçin söyleyemeyelim? Kaldı ki bu yeminlerden sonra insanın nankörlüğünün de, Allah'ın kendisine verdiği imkânları Allah yolunda kullanmayarak dünyaya ve dünyalıklara tutkusu sebebiyle cimrilik edişinin de gündeme getirilişine bakılırsa bu anlayış çok daha münâsip düşmektedir.

Evet bakın bu yeminlerden sonra Rabbimiz şunları gündeme getiriyor:

"İnsan gerçekten Rabbine karşı pek nankördür. Doğrusu kendisi de bunların hepsine şâhittir."

İnsan Rabbine karşı çok kenûddur ve kendisi de kendisinin bu durumuna şâhittir. Kenûd, Allah'ın nîmetlerine karşı nankör davranmak demektir. İnsan Rabbinin kendisine sunduğu sayısız nîmetlere karşı Rabbine nankör davranır. Aslında buna kendisi de şâhittir. Yani bilir tüm bu nîmetlerin vericisini de. Ona teşekkür edip kullukta bulunması gerekirken başkalarına teşekkür eder.

Yine kenûd, haktan ve hayırdan hem kendisini, hem de başkalarını menetmek, engellemek anlamınadır. Kendisi Rabbinin kendisinden istediği haktan, hayırdan kaçtığı gibi insanları da bu konuda engellemeye çalışır insan.

Çorak araziye, hiçbir şey bitirmeyen araziye de arz-ı kenûd denir. Allah bolca yağmur nîmetini göndermesine rağmen bitki bitirmeyen bir arazi gibi Allah'ın kendisine verdiği nîmetleri Allah yolunda kullanmayan kişi de kenûddur.

Tek başına yiyen, elindekileri, kendi payını başkalarından esirgeyen, başkalarını düşünmeyen, Allah'ın kendisine verdiği nîmetleri mü'min kardeşleriyle paylaşmaya yanaşmayan hotfuruş, bencil ve cimriye de kenûd denir.

Allah'ın kendisine lütfettiği nîmetleri, lütufları, iyilikleri unutan, ama imtihan gereği Allah tarafından dünyada başına bir takım musîbetler gönderildiği zaman da bunları asla unutmayıp sayıp dökerek Rabbine karşı nankörlük eden kişiye de kenûd denir. Fecr sûresinde de anlatıldığı gibi:

"Rabbin denemek için bir insana iyilik edip, nîmet verdiği zaman, o: "Rabbim beni şerefli kıldı" der. Ama onu sınamak için rızkını daraltıp bir ölçüye göre verdiği zaman: "Rabbim bana hor baktı" der.
(Fecr 15,16)

İşte kenûd budur. Allah'ın kendisine imtihan vesilesi olarak verdiğini imtihanı başardı da öyle verdi, iyi bir Müslüman olduğu için verdi zanneder. Ya da bazıları Allah'ın kendilerine ilim vermesinin imtihan gereği olduğunu unutur da imtihanı kazandığı için verildiğini zannederek bu ilimle etrafına hava atmaya kalkışır. Halbuki ilim verildiği anda imtihan yeni başlamaktadır. Yani talebeyle benim farkım, o benden küçük, benden sonra gelmiş hepsi o kadar. Ne benim ona karşı ilim verildiğim için bir üstünlüğüm, ne de onun bir alçaklığı söz konusu değildir. Onun imtihanı ayrı, benim imtihanım da ayrıdır. Herkes kendisine verilenlerle imtihan edilmektedir ve kimin kazanıp kimin kaybettiği yarın belli olacaktır. Ama kenûd olan insan böyle düşün-mez. Kendisine iyilikler

geldiği zaman imtihanı kazandı da onun için verildi, kötülükler geldiği zaman da Allah bana ihanet etti diyerek nan-körlük etmeye, Rabbine kafa tutmaya kalkışır. Meselâ erkek evlâdı olursa, Allah ona akıllı bir erkek evlâdı verirse: “Erkek adamın erkek evlâdı olur” diyerek övünmeye başlar. Ama eğer Allah o verdiğini alıvermişse, ya da öldürmüşse “başkasını bulamadın da benimkini mi buldun?” diye isyan edip kafa tutmaya başlayıverir. Niye? Çünkü düzeni bozuldu ya, düzeni hiç ölmemek üzereydi ya.

Halbuki Allah’ın vermesi ayrı bir imtihan, alması ayrı bir imtihandır. Size verdikleriyle sizi imtihan etmek için kiminizi zengin, kiminizi fakir, kiminizi zayıf, kiminizi şişman, kiminizi daha güzel, kiminizi az güzel yaratmaktadır. Ne olmuş? Yani şimdi uzun boylular mı üstün? Çok paralılar mı üstün? Güzel sesliler mi üstün? Hayır hayır, ne onlar üstün, ne de berikiler alçak. Allah verdikleriyle imtihan ediyor. Allah kime ne vermiş, kime ne vermemişse bunların tamamı imtihan konusudur. Kimin üstün kimin alçak olduğu yarın belli olacak. Allah’ın vermesi de imtihandır, alması da. Ama bunu anlayamayan kenûd insan Allah kendisine vererek imtihan ettiği zaman sevinir, Rabbim bana ikram etti der.

Yani Rabbi onu imtihan eder, ona değer verir, yahut malını, evini, eşyasını değerlendirirse buna sevinir: Rabbim bana değer verdi, ben buna lâyıktım zaten. Ben buna lâyık olduğum için bunlar bana verildi. Kafamı çalıştırdım da zengin oldum filan diyerek gururlanır, ama bu sefer Allah onu dener de imtihan gereği rızkını kesiverirse, alarak imtihan ederse bu defa da isyanı basıverir. İşte kenûd budur.

Bir de kenûd, mahiyetinde çalıştırdıklarına, hizmetçilerine, me-murlarına haklarını, ücretlerini tam olarak vermeyen, onların haklarını yiyen kişi demektir.

Bakın İmâm Buhârî’nin naklettiği bir hadislerinde Allah’ın Resûlü kenûd’u şöyle tarif buyurur:

“Yâni insan öyle nankör ki yalnız başına yer, hizmetçisini döver ve onun hakkını ödemez.”

(Buhârî, Edebü’l Müfret 160)

İşte insan böyle nankördür ama:

Doğrusu kendisinin bu durumuna kendisi de şâhittir. Yani kendi nankörlüğünü kendisi bilip durmaktadır. İnsan kendisi bizzat kendi nankörlüğüne ve cimriliğine şâhittir. Bu hal onun sözlerinde ve davranışlarında açıkça görülmektedir. Hiçbir şâhide, hiçbir delile gerek duymadan insan kendisini bilmektedir. Bu biliş tıpkı Kıyâmet sûresinde anlatılan gibidir.

"Özürlerini sayıp dökse de, insanoğlu, artık kendi kendinin şâhididir. (Kıyâmet 14,15)

Evet bir takım mâzeretlerin arkasına saklansa da insan kendi kendini bilmektedir. Yok yok, insan bu işi bilerek yapıyor. Bu bilgiyle yaratıldı o. Bu bilgiye sahiptir o aslında.

Doğrusu insan kendisine karşı basîrdir. Kendisine karşı basîret vardır insanda. Yani insan kendi kendini bilen, ne yapacağını ne yapmayacağını, neleri yapması gerektiğini, neleri de yapmaması gerektiğini bilen olarak yaratılmıştır. Hani "Nefs-i Basîre" kendini bilen, kendini gözetleyen, basîretli insan demekti ya, işte buradaki kendi kendisine şâhit olan insan da kendi kendini gözetleyen, basîretli insan demektir.

O halde şöyle diyelim: İnsanda kendi kendini kontrol edebilme, kendi kendini hesaba çekebilme özelliği vardır. Bir şey yapacağı zaman, bir tavır sergileyeceği zaman yapmadan önce ne yapacağını biliyor. Yaparken düşünüyor, yapmaması gerektiğini biliyor ve yaptıktan sonra ne yaptığını düşünebilecek özellikte yaratılmıştır. Bu haliyle insan ne kendisini, ne de Rabbini kandıramaz. Özürler beyan etse de. Ya da perdeleri uzatsa da diye de okunmuş. Yani her ne kadar işi kılıfına uydursa da demektir Türkçe'de. Yani yaptığı iş dışardan güzel görünse de. Veya çevreyi, çerçeveyi kamufle etmeyi becerse de. Veya perdeleri, kapıları kapatıp onun arkasında işleyeceğini işlese de. Veya birinci mânâsıyla özürler beyan etse de, durumu Cenâb-ı Hakka anlatıp Ya Rabbi bilmiyordum dese de. Veya işte tevbe edecektim, yakında bırakacaktım, vaz geçecektim dese de, bu itirafı onu kurtarmayacaktır.

Öyleyse bu âyet-i kerimede şöyle deniyor: Ey insan bir kendine gel de ne yaptığının farkında ol! deniliyor. Çünkü sen kendi kendini biliyorsun! Yaptıklarını da, yapmadıklarını da biliyorsun! Yarın, "ya, ben öyle mi yapmıştım meğer? Tuh ben bilmiyordum! Demek ben Rabbime ve Onun bana yağdırdığı nimetlerine karşı nankör mü davranmışım? Bu nîmetleri onun yolunda değil de başka şeyler peşinde mi kullanmışım? Nîmetlerin vericisine değil de başkalarına mı teşekkür etmişim? Hayret, ben hiç de böyle yaptığımın farkında değildim!" demenin anlamı yok, çünkü Ben seni ne yaptığını bilmeye, ne yapman gerektiğini bilmeye, kendine basîr olmaya hazır yarattım! diyor Rabbimiz.

Evet aslında insan kendi kendine şâhittir. İnsanın vicdânında vardır bu duygu. Meselâ insan kendi doyurup beslediklerinden birileri kendisine karşı nankörlük ettiği zaman onun mutlaka cezalandırılması gerektiğini biliyor değil mi? Nankör adam, sana yaptıklarım yüzüne gözüne dursun! Bunca ihsanlarıma

karşılık bana yapılır mıydı bu? diyen bu insan kendi kendisini bunca nîmetlerle perverde eden Rab-bine karşı nasıl davranması gerektiğini bilmez olur mu?

Veya buradaki insan kendi kendisine şâhittir âyetinin bir başka mânâsı da, insan yarın kıyâmet günü kendi aleyhine şâhitlik edecek, günahlarını, nankörlüklerini itiraf edecek demektir. İnsanın gözü kulağı, eli, ayağı, tuttuğu, oturduğu, baktığı her şey kendisine şâhit olacaktır diye anlayanlar da olmuştur.

Yani elbette onun yaptıkları konusunda onu görüp gözeten, ona şâhitlik eden birileri vardır. Bu ya kendisidir, ya azaları ve çevresi-dir, ya da Allah'tır. Kendisi şahittir, çevresi şahittir ve bütün bunların da üzerinde en büyük şahit olarak Allah şahittir.

Taberî gibi kimileri buradaki "İnnehu"daki "hu" zamirini Arapça'daki zamirlerin en yakınına ircâ edilmesi kaidesinden hareketle Rabbe irca etmişler ve bu şâhit olanın Allah olduğunu söylemeye çalışmışlar. Yani insanın bu nankörlüğüne ve cimriliğine Allah şâhittir, Allah her an onu görüp gözetmektedir şeklinde anlamışlarsa da, âyetin bundan sonraki bölümüne bakılırsa bu zamirin insanın bizzat kendisine gönderilmesi daha evlâ olacaktır. Çünkü bundan sonra bu zamir bir daha kullanılacak ve onun mala düşkünlüğü anlatılacak.

"Gerçekten o insan mala da pek düşkündür."

Şüphesiz ki o mal ve menfaatine de pek düşkündür. İnsan, malı, mülkü çok sevmekte ve bu mal sevgisinden ötürü cimrilik etmektedir. Onun cimrilik ve nankörlüğü mal sevgisinden kaynaklanmaktadır. Mala, mülke karşı şiddetli sevgisi vardır. Mal, mülk sevgisi Allah'a ibadet ve kulluk sevgisinden çok daha fazla olduğundan bunları toplama derdi onu Allah'a kulluktan alıkoymuştur. Dünyayı o kadar kıble edindi ki, mal, mülk tutkusu onu o kadar sardı ki, durup düşünecek ve Allah'ı razı edecek ameller işlemeye zaman bulamadı. Dünya peşinde koşacağım derken, dünyalık elde edeceğim derken, aman şuyum da olsun, aman buyum da olsun derken dininin temel kaynaklarıyla tanışma imkânı ve zamanı bulamadı.

Evet dünya sevgisi, mal, mülk derdi, dünyalıklarda çokluk derdi onu o kadar sardı, o kadar oyaladı ki adam bu yüzden dininin temel kaynaklarıyla tanışma imkânı bulamadı. Kitabı ve Sünneti tanıma imkânı bulamadığı için de hevâ ve heveslerinin peşine takıldı. Hevâ ve heveslerini putlaştırıp vahiy yerine ikame etti. Allah'ın gönderdiği hayat programından gafil oluşu onu kendi hevâlarını putlaştırmaya götürdü. Dünya ve mal hırsı, mal sevgisi onu vahyi tanımaktan alıkoydu da vahiy yerine gazete sayfalarından takvim yapraklarından devşirdiği lehviyyatı, lağviyyatı din zannetti.

Buradaki hayır, mal demektir. Nitekim Bakara sûresindeki vasiyet âyetinde de hayır kelimesi mal mânâsına kullanılmaktadır:

"Sizden birine ölüm gelip çattığında, eğer bir hayır (bir mal) bırakacaksa, babası, anası ve en yakın akrabası için (kitaba) uygun bir şekilde vasiyet etmek muttakiler üzerine bir hak olarak farz kılındı."
(Bakara 180)

Yine bakın Mearic sûresinde de aynı anlamda kullanılmıştır:

"İnsan gerçekten pek huysuz yaratılmıştır; başına bir fenalık gelince feryad eder, bir iyiliğe uğrarsa onu herkesten men eder."
(Mearic 19-21)

Burada da insanın çok haris, her şeyin kendisine helâl olmasından yana olduğu anlatılır. Adam ister ki her şey kendisinin olsun, her şey onun için olsun, her şey ona hizmet etsin. Çok cimri, bencil, düşkün ve aç gözlüdür. Dünya ve mal, mülk konusunda son derece canı sıkkın, rahatsız, sıkıntılı ve huzursuzdur, doyumsuzdur. Bu yüzden onun başına bir şer, istemediği bir şey, bir fakirlik veya bir hastalık, ya da beğenmediği bir soru gelse pek sabırsızdır, feryadı basar, ne yaptığını bilmez, hesabı, kitabı şaşırır. Ama Allah ona bir hayır ver-se, yani ona bolca bir mal verse o zaman da men eder. Allah'ın hakkını da vermez, toplumun hakkını da vermez, kendi hakkını da ver-mez, çoluk-çocuğunun hakkını da vermeyerek men eder.

Fecr'de de Rabbimiz insanın mal, mülk sevgisine dikkat çeker. Bunun bir fıtrat gereği olduğu, ama İslâm'a kanalize edilmedikçe insanın helâkine sebep olduğu vurgulanır. Orada da der ki Rabbimiz: Bir de malı çok seviyorsunuz. Ama toplamacasına, yığmacasına, biriktirmecesine seviyorsunuz onu. Allah adına, Allah yolunda kullanmacasına, infak etmecesine değil. Kazanıyor kazanıyor adam ama harcamıyor. Aman oğlumun işini, aman kızımın işini bitireyim diyor. O bitince torunlarına başlıyor adam. Bir türlü kazandıklarını Allah yolunda harcamaya sıra gelmiyor.

"Nankör insan malı, mülkü sevme konusunda çok şedittir."

Mal-mülk elde etme, mal-mülk toplama ve dünya peşinde koş-ma konusunda son derece güçlü, hırslı, kuvvetli, istekli ama Allah'a kulluk konusunda, Allah'ın emirlerini yerine getirme konusunda son derece zayıf, güçsüz ve isteksizdir. Veya mal toplama konusunda, mal kazanma konusunda son derece güçlü, becerikli, iştahlı ama o malı Allah yolunda harcama konusunda son derece cimri, güçsüz ve isteksizdir. Toplama konusunda gösterdiği cesaret ve ataklığı dağıtma konusunda gösterememektedir. Mal

kazanırken son derece güçlü ama infaka gelince son derece fakirdir adam. Yazık, elinde avucunda hiç bir şeyi yok garibanın ne versin ki? Nasıl versin ki?

Ya da o insan hayır konusunda hayır işleme konusunda çok serttir. Bir hayır işlemesi söz konusu olduğu zaman canı sıkılır, ruhu daralır. Malı ve canına ilişkin kendisinden bir hayır işlemesi teklif edildiği zaman sertleşir ve bundan hoşlanmaz.

İşte görüyoruz çok parası olup da kendisinden bir şey istemeye gelenlere karşı kendilerini sorumluluktan kurtarabilmek için kendilerini fakir göstermeye çalışanlar burada anlatılan kimselerdir. Haydi şuraya yardım et? Allah için şuraya harcama yap denince "ben ha! Nasıl yapalım kardeşim, elimizde avucumuzda bir şey yok ki yardım etsek?" diyerek kendilerini sorumluluktan kurtarabilmek için fakir göstermeye çalışan insanlar da böyledir.

"Veya kardeşim sen de çocuklarına bu âyet ve hadisleri duyurmak zorundasın, sen de çevrene bunları anlatmak zorundasın, sen de bu hayırları işlemek zorundasın" denince kendisini güya sorumluluktan kurtarabilmek için adam diyor ki, "ben ha! Yahu ben ne biliyorum ki anlatayım? Benim bilgim ne ki anlatayım?" diyerek kendilerinin sanki ağızsız ve dilsiz olduklarını söylemeye çalışanlar da galiba bunun gibidir. Ağzı var adamın ama sanki yok. Paradan söz etmeye gelince ağzı var, ama Kur'an anlatmaya gelince sanki ağzı yok. Veya kazanırken malı var, hava atarken malı var, ama Allah yolunda harcamaya gelince fakir adam. Meselâ peynirin küflüsünü, turşunun modelini bilmeye, balın güzelini tanımaya gelince ağız var, ama çocuklarına hadis anlatmaya gelince sanki ağzı yok. Veya altına en lüksünden araba almaya gelince, evine en lüksünden yiyecekler götürmeye parası var, ama Allah adına birilerinin evine bir şeyler götürmeye parası yok adamın. Pekiyi acaba böyle düşünen, böyle yaşayan bu adam bilmiyor mu ki:

"Kabirler bir gün deşilip, içindekiler sökülüp dışarıya çıkarılacak."

Acaba bu nankör insan kabirlerde bulunanların çıkarılacağı ve kalplerde olanların ortaya konulacağı bir zamanın geleceğini bilmez mi? Bugün bu gerçeği anlamıyor, Rabbine karşı cimri ve nankör davranıyor da bunu yarın kabirlerin deşildiği ve içindeki cesetlerin ortaya döküldüğü günde de mi anlamayacak? Bu hayatının bozukluğunu, bu anlayışının bozukluğunu o günde mi anlamayacak bu nankör adam? Gerçi zorunlu olarak anlayacağı o gündeki anlayışının, bilişinin ne anlamı olacak?

Evet bir gün gelecek ki kabirler deşilip içindekiler dışarıya atılacak. Ve kalplerdekiler, sînelerdekiler de devşirilecek, derlenip toparlanacak. Göğüslerdeki tüm niyetler, düşünceler, arzular, hedefler, tutkular ortaya

dökülecek. İnsanların yaşadıkları hayatta kalplerinde besledikleri, içlerinde taşıdıkları, gönüllerinde gizledikleri her şey açığa çıkacak, ortaya dökülecektir. İnsanın gizlediği, sakladığı tüm sırları deşifre edilecek, tüm ayıpları ortaya dökülecektir. Yani kalplerin hâsılası devşirilecektir. Kim ne düşünmüş? Ne yapmış? Ne yapmayı hedeflemiş? Yaptıklarını yaparken ne adına, kim adına yapmış? Kimi razı etmek için yapmış? Yaptıklarının yaptırıcısı kimmiş? İşlediği ameli hangi niyetle işlemiş? Allah için mi? Toplum için mi? Çevreyi memnun etmek için mi? Âdetler böyle istiyor diye mi? Amir böyle emrediyor diye mi? Yönetmelikler bunu emrediyor diye mi? Modayı memnun etmek için mi? Bunun açığa çıkarılması için kalplerdekiler ortaya dökülecek. Çünkü yaşadığımız bu hayatta insanın kalbinde taşıdığı niyetler çoğu kez dışa vurulanların aksi olmaktadır. Ama orada gizlenenler açığa çıkarılacaktır. Hani Târık sûresinde de bu konu şöyle anlatılıyordu:

“Şüphesiz ki o gün tüm gizliliklerin sır sır, düğüm düğüm çözüleceği bir gündür. O gün, insanın gücü de, yardımcısı da yoktur.”
(Târık 9-10)

Veya amel defterleri açığa çıkarılıp o defterlerde toplananlar ortaya döküldüğü zaman. Tıpkı Câsiye sûresinde anlatıldığı gibi:

“Bu kitabımız gerçekten sizin aleyhinize konuşur. Biz yaptıklarınızı şüphesiz bir bir kaydediyorduk. “
(Câsiye 29)

Câsiye sûresinin bu âyet-i kerimesinde ifâde edilen buradaki kitaptan kasıt, şâyet amel defteriyse o zaman o da her şeyi sayıp dökecek. İşte bu adam namaz kılmış, oruç tutmuş. Bu adam Allah’a baş eğmiş. Bu Allah’a ve Allah’ın kanunlarına teslim olmuş. Ama bu adam da Allah’ı reddedip kendi hevâ ve heveslerini tanrılaştırmış. Bu tâ-ğutlara kulluk etmiş. Bu modanın kulu olmuş. Bu âdetlerin kulu, bu çevrenin kulu olmuş gibi amel defterleri de sahibinin lehinde ve aleyhinde her şeyi sayıp dökecektir. Herkesin ameli hangi isme sahipse, hayır ya da şer hangi sınıfa dahilse o sınıfla damgalanmış olarak kişinin karşısına çıkacaktır. Allah diyor ki:

“Biz dünyada sizin işlediğiniz her ameli istinsah ediyorduk.”

İstinsah; bir kitaba bakılarak onu aynen başka bir kitap haline getirmek anlamına gelir. Yani bir kitaptan aynen kopyalamak demektir. Aslının aynına zarar getirmeden bir şeyi kopyalamak. Öyleyse anlıyoruz ki kıyâmet günü insanın eline tutuşturulacak amel defteri de o insanın dünyada işlediği amellerin tam bir kopyasıdır. O amellerin aslıdır, aynısıdır. Onda yanlış kesinlikle yoktur. Onda zâyi kesinlikle söz konusu değildir. Zira Allah hiç kimseye zulmetmez. Ne

amellerini zâyi ederek, ne işlemediği amelleri onun defterine yazarak, ne işlediği amelleri zâyi ederek, ne birisinin işlediklerinden ötürü bir başkasını cezalandırarak kesinlikle Allah kimseye zulmetmez. Allah âdildir. İnsan iyilik ya da kötülük, hayır ya da şer dünyada ne yapmışsa, ne tür ameller işlemişse orada onu hazır bulacaktır. Kimilerinin amelleri değerli bulunurken, değerlendirilmeye alınırken, kimilerinin ki de boşa çıkarılacaktır.

Bir ömür boyu yaptıklarımızı bir düşünelim. Ne kadarı dolu, ne kadarı boş bir düşünelim. Meselâ bir ilkokul diyoruz beş yıl harcıyo-ruz, dönüp bir bakıyoruz ki bomboş. Ondan sonra yaptıklarımızı düşünelim. Hayatın tümünü düşünelim. Acaba bu yaptıklarımızın yaptırıcısı kimdi de yaptık? Allah dedi diye mi yaptık? Yoksa toplum öyle istedi diye mi? Çevremiz bundan razıdır diye mi? Ya da âdetler veya Zerdüşt böyle buyurdu diye mi yaptık? Tüm yaptıklarımızı bir düşünelim. Neyle geçti bizim ömrümüz? Oturamayacağımız evler yapmak, yiyemeyeceğimiz paralar toplamakla mı geçti? Eğer böyleyse tüm ha-yatımız boşa gitmiştir Allah korusun.

Neyle geçirdik ömrümüzü? Müzik dinleyerek mi? Kaldırım çiğneyerek mi? Ekran başında, akvaryum önünde mi? Aynanın önünde mi? Panayır veya piknikte mi? Oya için, boya için mi? Para-pul peşinde mi? Yoksa kendisine kulluk yapmaya çalıştığımız çevrenin alkış tufanları arasında mı? Veya kulluğa râci olmayarak, amele müstenit olmayarak gayri dinî ilimlerde tefekkuh adına mı çırpındık? Öyleyse eyvaaah bize! Vaah bize! Yuh bize!!!

Veya kalbura, eleğe de “Mihsal” denir. Öyleyse insanın hayatta işlediği tüm amelleri kalburdan elenip işe yarayanı yaramayanlardan ayrıştırıldığı zaman. Kur’an’ın başka yerlerinden de anlıyoruz ki Kur’an tüm ameller için elektir, kıstastır. O halde tüm amellerinin Kur’-an kıstasına vurulup, Kur’an eleğinden geçirilip, salih-gayri salih diye ayırıma tabi tutulduğu zaman.

Bir de anlıyoruz ki o gün ameller zâhirlerine göre değerlendirilmeyecek, mücerret amellere bakılmayacak da o ameli işlerken kişinin kalbinde taşıdığı niyetlerine bakılıp ona göre değerlendirilecektir. Kalplerin ve işlediklerinin hâsılasından kastın bu olduğunu anlıyoruz.

Rasulullah efendimizin hadislerinin ortaya koyduğuna göre biliyoruz ki “Ameller niyetlere göredir.” Ameller ancak niyetle sahih olur. Ameller ancak niyetle kabul görür. Yani ameller ancak niyetleriyle değerlendirilir. Veya niyetsiz amellere itibar edilmez. Ameller, niyetsiz, mücerret bir değer ifâde etmezler. Amellerin mihenk taşı, değerlendir-me kıstası onları işlerken taşınan niyetlerdir. Hattâ Rasulullah efendi-mizin başka bir hadislerinden anladığımıza göre bu değerlendirmede amellerin sonuna, neticesine itibar edilmektedir. Rasulullah efendimiz:

“Amellerin makbul ya da merdut oluşu onların sonuna göredir.”

buyurmaktadır.

Bunu bilen, bundan haberdar olan da sadece Allah’tır. Allah’tan başka hiç kimsenin insanların kalplerinden geçenleri bilmesi ve amelleri değerlendirmesi mümkün değildir.

“Doğrusu Rableri o gün onların her şeyinden haberdardır.”

Tüm niyetlerinden, kalplerinden geçirdiklerinden, gönüllerinde beslediklerinden, tüm amellerinden, tüm eylemlerinden, bu eylemleri işlerken taşıdıkları niyetlerinden her şeyden haberdardır Allah. Hiçbir şeylerinin Allah’a gizli kalması mümkün değildir.

Peki her zaman ve zeminde Allah her şeyden haberdarken acaba niçin burada o gün haberdardır denmiş? Bugün de yarın da Allah her şeyden haberdardır ama Rabbimiz insanlarla alâkalı hükmünü âhirete tehir buyurmuştur. Hükmünü orada verip uygulamaya koyacağı için böyle buyurulmuştur.

Kur’an’ın başka âyetlerinden de öğreniyoruz ki, Allah, kullarının işlediklerinin, yaptıklarının karşılığını ve bu konulardaki hükmünü kıyâmet günü verecektir. Allah bu konudaki kesin hükmünü kıyâmet gününe ertelemiştir. Bu konudaki son hükmü verecek olan ve verdiği bu hükmünü de uygulamaya koyacak olan Allah’tır.

Yine insanların amellerine konu olan çözüm hükmü de bu kitaptan verilecektir. Allah, hükmünü bu kitaptan verecektir. Hüküm mercii kitaptır. Çünkü Allah yeryüzünde her topluma kitap göndermiş ve her konuda hükmünü zaten vermiştir. İnsanlara o kitaplara sarılmalarını, o kitaba uygun düşünmelerini, o kitaba uygun hareket etme-lerini, amellerini o kitaba müstenit işlemelerini, hayatlarını o kitapla düzenlemelerini, problemlerini o kitaba arzetmelerini, ihtilâflarını o kitapla çözümlemelerini istemişti her toplumdan. Her topluma peygamberler göndererek, peygamber modelinde bir hayat, peygamber modelinde bir îman şeklinde hükmünü vermişti. Ona benzeyenler, ondan kaynaklananlar doğrudur gerisi boştur demişti. Önceden her konuda hükmünü vermişti de şimdi de bu hükmünü uygulamaya koyacaktır diyoruz.

Eğer Rabbinden daha önceden verilmiş bir söz olmasaydı mutlaka aralarında hüküm verilmiş olurdu. Yani eğer Allah onların ecellerini dolduracakları zamana kadar onlar için dünyada yaşama izni vermeseydi

bunların işleri çoktan bitirilmişti. Ya da eğer Allah bu ihtilâf edenler hakkında kimin doğru, kimin yanlış, kimin hak yolda, kimin bâtıl yolda oldukları konusundaki son hükmünü kıyâmet gününe ertelememiş olsaydı onların işlerini çoktan bitirirdi. Yani bu dünyada da haklıyı haksızı ortaya koyuverir ve ona göre amellerinin karşılığını onlara tattırıverirdi.

Allah'la karşı karşıya gelmeyi ummayanlar, Allah'a kavuşup onun sorgulamasıyla karşı karşıya geleceklerine inanmayanlar, dünya hayatına razı olanlar, dünyayı tatminkar bulanlar, dünyanın ötesindeki bir hayatın varlığına inanmayıp özlemini duymayanlar, varsa da yoksa da yaşadığımız şu hayat vardır, burada kâm almaya bakalım diyenler, yaşadıkları hayatlarında âhiret inancının kokusu bile olmayanlar işte hüsrana mahkum olanlar bunlardır. İşte eli boşa çıkanlar, kaybedenler bunlardır. Hasret çekenler bunlardır. Eyvah! Vah! Tuh! Yazıklar olsun bize! Yuh olsun bize! Vah orada yaptıklarımıza! Yazıklar olsun bizim anlayışlarımıza! Yazıklar olsun bizim hesabımıza! Eyvah yaptıklarımıza! Eyvah yapmamamız gerekirken yaptıklarımıza! Eyvah yapmamız gerekirken yapmadıklarımıza! diyerek dövünecekler, kaybettikleri fırsatlarından ötürü hasret çekecekler onlar.

Çünkü dünya ile aldanmışlardır bunlar. Onu kendilerinin sandılar aldandılar. Onu ebedî zannettiler aldandılar. Sanki dünyayı hiç bitmeyecek, tükenmeyecek zannettiler, aldandılar. Dünyanın içindekilere meylederek aldandılar. Dünyayı kıble edinerek, dünyalıkların peşine takılarak, mal mülk toplama sevdasına kapılarak aldandılar. Dün-yanın konumu onları aldattı, aldandılar. Kuralları gereği dünyada Allah dokunmuyordu onlara. Dünyada imtihan gereği içki içene de do-kunmuyordu Allah, namaz kılana da dokunmuyordu, zina edene de dokunmuyordu, dünyanın yönetimine Allah'ı karıştırmayanlara da do-kunmuyordu, Allah'a kulluk yapana da âdetlerin, çevrenin, modanın, şeytanın, tâğutların, nefislerinin kulu, kölesi olanlara da dokunmu-yordu. İmtihan gereği işledikleri suçlar yüzünden dünyada Allah'ı atlattıklarını zannediyorlardı. Yaptıklarından Allah'ın habersiz olduğunu zannediyorlardı. Bir daha dirilme olmayacak diyorlardı. Hesap-kitap olmayacak, sümen altı edileceklerini zannediyorlardı. Halbuki Allah her şeyden haberdardı. Onların nefes alış-verişleri bile Allah tarafından tesbit ediliyordu.

Bu sûrenin de sonuna geldik. Rabbim razı olacağı bir imanla iman edip rızasına uygun ameller işlemeyi bize nasip buyursun, kolay getirsin. Sübhanekallahümme ve bihamdik. Eşhedü en la ilahe illa ente. Esrağfiru ku ve etûbü ileyk.